

Vojislav Kovačević

ANALIZA KADROVA KOJI SU DIPLOMIRALI II STUPANJ STUDIJA NA VISOKOJ DEFEKTOLOŠKOJ SKOLI U ZAGREBU

*Referat sa Savjetovanja diplomiranih defektologa
— Krapinske Toplice 1972.*

Potreba formiranja defektoloških kadrova, tj. onih kadrova koji rade na osposobljavanju osoba sa somatopsihičkim oštećenjima, razvila se iz društvene nužnosti. U svim društvima i u svim vremenskim razdobljima postojale su osobe koje nisu bile u stanju da se uobičajenim metodama odgoja i obrazovanja osposobe za aktivan društveni život, odnosno nisu bile u stanju da se bez specijalne brige i tretmana uklope u postojeću sredinu.

Razvoj društva i razvoj proizvodnih snaga uvjetovali su i promjenu stavova društva prema onom dijelu populacije kojem je bio potreban specijalan tretman. Uz pojačanu brigu raznih karitativnih i religioznih društava, te asocijacija roditelja, a kasnije i općedruštvenih nastojanja, nastala je potreba da se pojedinci posvete brizi oko osposobljavanja osoba sa somatopsihičkim oštećenjima.

Od profesionalnih kadrova u početku su pretežno medicinski stručnjaci tretirali problem »liječenja« nesposobnih, jer se smatralo da će se postavljanjem »dijagnoze« i upoznavanjem »bolesti« moći »pacijent« i »izliječiti«, odnosno osposobiti za život. Razumljivo da je u raznim specijalnostima defektološkog područja bila i različita uloga medicinskih stručnjaka. Ipak se s vremenom uvidjelo da takvo stanovište medicinskih stručnjaka nije ispravno te da se samo liječničkim tretmanom ne mogu osposobiti »nesposobni« za društveni život. Zato su se na tretmanu osoba sa somatopsihičkim oštećenjima sve više počeli uključivati pedagoški kadrovi, koji su s pomoću specijalnih metoda odgoja i obrazovanja nastojali osposobiti za »život i rad« one koji su bili nesposobni da ih se osposobi u okviru regularnog sistema odgoja i obrazovanja.

U vezi intenzivnije društvene brige u osposobljavanju osoba sa somatopsihičkim oštećenjima (invalidima, hendikepiranim osobama, osobama koje imaju poteškoće u svojem razvoju — sve su to sinonimi) nastaje i potreba stvaranja takvih kadrova koji će se kroz edukaciju formirati da budu u stanju primjenjujući specijalne metode odgoja i obrazovanja, osposobljavati ove osobe za »život i rad«.

Na ovom je mjestu potrebno napomenuti da civilizirano društvo pokazuje stupanj humanosti, standarda i kulture između ostalog i na taj način koliko je u stanju da vodi obaveznu brigu o onom dijelu populacije koji nije sposoban da se uobičajenim regularnim metodama osposobi za aktivan život.

Zato je nedopustivo da u modernom razvijenom civiliziranom, kulturnom i humanom društvu briga oko osoba sa somatopsihičkim oštećenjima bude prepuštena karitativnim organizacijama ili asocijacijama roditelja. Što je neko društvo na višem stupnju razvoja, poboljšava se opći postupak s ljudima, povećava se životni standard, povećavaju se društvene obaveze pojedinca, a to, govoreći općenito, rezultira povećanim brojem osoba kojima je potreban specijalni postupak. Zato je nužno da se intenzivno radi na formiranju stručnjaka koji će, primjenjujući specijalne metode postupka, nastojati da osposobe ove osobe za društveni život.

U raznim zemljama, u različitim vremenskim razdobljima a i zbog različitih ciljeva i različitih stavova društva, postoje razni sistemi formiranja stručnjaka koji rade na osposobljavanju osoba sa somatopsihičkih oštećenjima.

U mnogim zemljama se najviše provodi takav sistem osposobljavanja gdje se učitelji, koji su osposobljeni za rad u redovnim školama, tečajevima, seminarima i hospitiranjem, osposobljavaju za rad u specijalnim školama. U pojedinim zemljama se u okviru posebnih viših ili visokih škola osposobljavaju učitelji, koji su osposobljeni za rad u redovnim školama, za nastavnike u specijalnim školama tokom dvo- ili trogodišnjeg studija. Posebno pri pojedinim filozofskim ili pedagoškim fakultetima postoji mogućnost da specijalni pedagozi redovito studiraju defektologiju, ali na taj način se pretežno osposobljavaju direktori specijalnih ustanova, inspektori i oni koji rade na formiranju defektoloških kadrova. Suvremeniji način formiranja defektoloških kadrova provodi se putem posebnih defektoloških fakulteta, kao npr. u Sovjetskom Savezu već od 1925, ali još uvijek pretežno za rad u specijalnim školama i ustanovama. Sličan način postoji i u SAD, gdje se u okviru koledža i pedagoških univerziteta stvaraju i defektološki kadrovi za pojedine specijalnosti.

Bez obzira na različite sisteme formiranja defektoloških kadrova u svijetu postoji generalna tendencija razvoja njihova osposobljavanja kod nas, da se od prakticističkog osposobljavanja — putem hospitiranja i kasnije izučavanja pojedinih »bazičnih« teoretskih predmeta uz polaganje stručnog ispita pred komisijom — dolazi do edukacija na nivou samostalnih viših i visokih kadrovskih škola.

Prekretnica u osposobljavanju defektologa nastaje 1947. godine kada se u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani osnivaju odsjeci za defektologiju pri višim pedagoškim školama, te se tako nastavnici u specijalnim školama počinju osposobljavati kroz regularnu nastavu. Studij je trajao dvije godine, a u Zagrebu tri godine, i dobivalo se zvanje nastavnika-defektologa određene struke. Potrebno jn napomenuti i to, da su se na ovaj način najviše u Zagrebu osposobljavali kadrovi za rad s mentalno retardiranom i gluhom djecom, a u Beogradu još i za rad sa slijepom i slabovidnom djecom, dok u Ljubljani i s djecom logopatima.

Visoka defektološka škola u Zagrebu osnovana je 10. srpnja 1962. godine, a imala je I i II stupanj studija, a siječnja 1963. godine osnovana je Viša škola za specijalne pedagoge u Beogradu, koja 1968. mijenja naziv u Višu defektološku školu. U Ljubljani se još i sada osposobljavanje defektologa vrši u okviru odsjeka Pedagoške akademije.

Visoka defektološka škola imala je do 1968. godine studij I i II stupnja. Prvi stupanj koji je trajao dvije godine omogućavao je stjecanje više aka-

demske spreme kao i u Beogradu i Ljubljani, te su diplomirani studenti dobivali naziv »nastavnik-defektolog« određene specijalnosti. Drugi stupanj studija omogućavao je studentima sa završenim prvim stupnjem da steknu visoku stručnu spremu i da dobiju stručni naziv »profesor-defektolog«. Od 1964. godine Visoka defektološka škola u Zagrebu nalazi se u sastavu Sveučilišta.

U svojoj početnoj fazi tj. od školske godine 1963./64. do 1965./66. Visoka defektološka škola u Zagrebu imala je organiziran II stupanj studija kao polivalentni smjer. Smatralo se da je nužno u ono vrijeme organizirati polivalentno obrazovanje defektologa na visokom nivou, jer su upisani studenti imali završeni I stupanj studija pojedinih specijalnosti bilo u okviru odsjeka za defektologiju pri višim pedagoškim školama ili pedagoškim akademijama bilo u okviru Visoke defektološke škole. Još jedna važna činjenica, koja je omogućavala polivalentno obrazovanje, sastojala se u tome što su svi upisani studenti prije studija duže ili kraće radili na defektološkom području, ali su bili osposobljeni samo za rad u specijalnim školama. Nadalje se smatralo da potreba novih profila defektoloških kadrova uvjetuje polivalentni studij, to više, što je i osnovna koncepcija koja je bila dominantna u okviru Sveučilišta ukazivala da I i II stupanj studija treba da omogući studentu savladavanje općih spoznaja na nekom području, a da se ulazjenje u specijalnost omogući na postdiplomskom studiju.

Od školske godine 1966/67. do 1968/69. bio je II stupanj studija organiziran kao usmjereni studij. Uvidjelo se na osnovu iskustva da je problematika i informativna materija pojedinih specijalnosti tako velika da se kroz polivalentni studij onemogućavalo intenzivnije upoznavanje pojedinih specijalnosti. Zbog toga se pristupilo formiranju šest odsjeka. Svaki je odsjek bio za pojedinu specijalnost. U okviru odsjeka glavna struka se mogla povezivati s drugom i to kako slijedi:

I odsjek — Studij nedovoljne mentalne razvijenosti

Grupa Ia — Mentalna nedovoljna razvijenost — tjelesna invalidnost

Grupa Ib — Mentalna nedovoljna razvijenost — socijalna patologija

Grupa Ic — Mentalna nedovoljna razvijenost — govorna oštećenost

II odsjek — Studij socijalne patologije

Grupa IIa — Socijalna patologija — mentalna nedovoljna razvijenost

III odsjek — Studij gluhoće i naglušosti

Grupa IIIa — Gluhoća i naglušost — govorna oštećenost

Grupa IIIb — Gluhoća i naglušost — mentalna nedovoljna razvijenost

IV odsjek — Studij govorne oštećenosti

Grupa IVa — Govorna oštećenost — mentalna nedovoljna razvijenost

Grupa IVb — Govorna oštećenost — gluhoća i naglušost

V odsjek — Studij sljepoće i slabovidnosti

Grupa Va — Sljepoća i slabovidnost — mentalna nedovoljna razvijenost

Grupa Vb — Sljepoća i slabovidnost — tjelesna invalidnost

VI odsjek — Studij tjelesne invalidnosti

Grupa VIa — Tjelesna invalidnost — mentalna nedovoljna razvijenost

Grupa VIb — Tjelesna invalidnost — sljepoća i slabovidnost

Opredjeljenje za odsjek bilo je uglavnom uvjetovano izborom struke na I stupnju studija. Diplomiranje glavne struke bilo je omogućeno izborom di-

plomskog rada i provedenom jednomjesečnom praksom, jer se stalo na stanište da su obje struke ekvivalentne.

Od 1968/69. do danas postoji kontinuirani četverogodišnji studij sa dva smjera. U prvom smjeru izučava se mentalna nedovoljna razvijenost, socijalna patologija i tjelesni invaliditet, a u drugom smjeru se izučavaju gluhoća i naglušnost, govorna oštećenost i sljepoća i slabovidnost. Podjela studija na prvi i drugi stupanj nije omogućavala pravilno formiranje kadrova, budući da je svaki stupanj trebao biti zaokružena cjelina. Na taj je način dolazilo do ponavljanja na pojedinim područjima, a osim toga nije se mogao kontinuirano i sistematski formirati kadar. Podjela na prvi i drugi stupanj studija bila je uvjetovana društvenim zahtjevima, jer se nastojalo da se kadrovima iz prakse omogući visoko-školsko obrazovanje. U općem nastojanju da se u praksi ukine postojanje prvog i drugog stupnja studija (i nadalje postoji mogućnost da se kao zaokružena cjelina bez mogućnosti prijelaza na drugi stupanj organizira prvi stupanj studija) na Zagrebačkom sveučilištu, a uvidjevši i nedostatke takve podjele, prešlo se na kontinuirani četverogodišnji studij.

Smatralo se da će tri studijske grupe u pojedinom smjeru omogućiti lakše zapošljavanje diplomiranim studentima i da će se moći lakše zaposliti na raznim područjima defektološkog rada. Izgleda da ni ovaj sistem studija nije najbolji jer su sve tri studijske grupe ekvivalentne, a opredjeljenje za glavnu grupu uvjetovano je izborom diplomskog rada, i zato se sada vode diskusije o njegovoj izmjeni.

Tokom dosadašnjeg rada na osposobljavanju defektološkog kadra iskrsavali su mnogi problemi, a jedan od najvažnijih je i taj za koja radna mjesta treba osposobiti defektologa. Pretežno je potreba prakse koja je bila odraz određenog vremenskog razdoblja dirigirala nastavne planove i programe, te su se tako kroz dosadašnju edukaciju osposobljavali kadrovi za rad u specijalnim školama, odnosno za rad s djecom i omladinom koja ima poteškoće u svojem razvoju. Premalo se pažnje posvećivalo formiranju kadrova koje danas praksa traži u zdravstvu, industriji, pravosuđu, dijagnostičkim centrima, za rad ne samo s djecom i omladinom, nego i sa starijim hendikepiranim osobama.

Školske godine 1971/72. formiran je treći stupanj studija za uvođenje u naučni rad i to na području rehabilitacije osoba s poremećenjima sluha i govora.

Uočivši potrebu reformiranja Visoke defektološke škole u skladu s novim stručnim i naučnim stremljinjima i potrebama prakse, prve su se diskusije počele voditi na našoj Visokoj defektološkoj školi 1970. godine. Smatrali smo da kadrovi koji su završili drugi stupanj studija, i koji rade u praksi, mogu sa svojim teoretskim informacijama i praktičnim iskustvom doprinijeti svojim savjetima reformi ove škole, i zbog toga su svi završeni studenti drugog stupnja pozvani na ovo savjetovanje. Svi diplomirani studenti dobili su anketni list koji su ispunili i generalne podatke, provedene ankete ovdje iznosimo.

Administracija ankete

Anketom su trebali biti obuhvaćeni svi studenti koji su diplomirali drugi stupanj studija do 31. 8. 1971, a koji se nalaze na radnim mjestima na čitavom teritoriju SFRJ. To su studenti koji su završili polivalentni i usmjereni studij. Kod polivalentnog studija, koji je trajao do 1967/68, diplomanti su

bili osposobljavani za rad sa svim kategorijama hendikepiranih osoba. Kod usmjerenog studija studenti su morali izabrati dvije studijske grupe, i izbor diplomskog rada i provedena praksa određivali su koja će studijska grupa biti glavna. Usmjereni studij je trajao do 1970/71. (zadnja generacija upisa do 1968/69).

Od godine 1963/64. do 1965/66. na drugi stupanj polivalentnog studija upisalo se ukupno 486 studenata, a do danas ih je po tom sistemu diplomiralo 272 ili 55,2%. Od 1966/67. godine do 1968/69. na drugi stupanj usmjerenog studija upisano je 808 studenata, a do danas ih je diplomiralo 107 ili 13,2%. Prema tome, do 31. 8. 1971. drugi stupanj studija završilo je 379 studenata, a bilo ih je upisano 1294. To znači da je diplomiralo 29,3% upisanih.

Svim diplomiranim studentima upućen je anketni list koji je sadržavao 31 pitanje na koje se tražio pismeni odgovor, i to pretežno u obliku dirigiranih odgovora. Na nekoliko pitanja, i to naročito gdje su se tražila objašnjenja, omogućeni su slobodni odgovori.

Od poslanih anketnih listova dobili smo 282 odgovora ili 77,1%. Razumljivo je da je u pojedinim slučajevima trebalo u više navrata urgirati, da bi se dobio odgovor. Anketni listovi su poslani na adrese kojima raspolaže Dekanat, a također se tražio od svih poznatih institucija u SFRJ popis diplomiranih studenata drugog stupnja studija Visoke defektološke škole u Zagrebu koji kod njih rade.

Nisu dobiveni odgovori od 97 anketiranih. Od toga broja 13 odgovora je prispjelo nakon zaključene obrade, a 18 anketiranih listova se vratilo s naznakom »Nepoznati«, te prema tome stvarno nije odgovorilo na anketu 66 anketiranih ili 18%.

Opis anketirane skupine profesora defektologa

Opisom anketirane skupine možemo doći do jasnije slike za kasnije zaključke.

Prema dobivenim podacima veći je broj žena (169 ili 59,63%) nego muškaraca (113 ili 40,9%). To je opća tendencija koju nalazimo u svim kadrovskim školama prosvjetne struke. Odnos muškaraca i žena je daleko više izbalansiran kod anketiranih no što je to slučaj sa studentima koji sada studiraju na Visokoj defektološkoj školi, jer sada na Školi studira 72,5% žena i 27,5% muškaraca. Ovaj nerazmjer muškaraca i žena je vrlo nepovoljan, a pogotovo u pojedinim studijskim grupama, gdje se pretežno traže stručnjaci muškog spola kao npr. kod stručnjaka na području socijalne patologije (PUP). Važnost spola u pojedinim specijalnostima može se ilustrirati podacima o zaposlenju anketiranih u odnosu na spol, a prema radu u pojedinim specijalnostima.

Spol	Nepoznato	MNR	PUP	Sljepoća	Gluhoća	Tjel. inval.	Logopedija	Ostalo	Ukupno
Muški	5	31	15	7	24	9	6	16	113
Žene	8	66	4	3	42	17	17	12	169
UKUPNO	13	97	19	10	66	26	23	28	282

Može se primijetiti da je u svim specijalnostima, osim kod skupine »PUP« i »Sljepoća«, prevalencija žena, što je i ranije napomenuto i što je

naročito zabrinjavajuće s obzirom na zapošljavanje žena na području socijalne patologije.*

Generacija studenata sadašnjih anketiranih defektologa bila je iznad uobičajene dobi. Sadašnja kronološka dob anketiranih obuhvaća raspon dobi od 24 do 60 godina starosti. Najveća frekvencija (63) obuhvaća raspon od 35—40 godina starosti (22,3% cjelokupnog uzorka).

Ako pogledamo skupinu anketiranih defektologa kao cjelinu možemo primijetiti da ih do 35 godina u ovoj skupini ima 116 ili 41,13%; u rasponu od 35—45 godina 120 ili 42,44%, te od 45—60 godina 46 ili 16,31%. Razlog toj relativno višoj dobi nalazi se u tome što je u početku drugi stupanj studija uglavnom obuhvaćao studente koji su prije upisa već radili na mjestima defektologa.

Anketirani defektolozi su prije upisa drugog stupnja završili odsjeke za defektologiju pri pedagoškim akademijama ili višim pedagoškim školama, te Višu školu za specijalne pedagoge ili prvi stupanj Visoke defektološke škole (N = 236 ili 83,69%); druge grupe na višim pedagoškim školama (24 ili 8,51%); druge više škole i fakultete (N = 22 ili 7,80%).

U skupinu drugih viših škola i fakulteta spadaju oni koji su završili Višu školu za socijalne radnike (N = 10), Višu školu za fizioterapeute (N = 4), Višu medicinsku školu (N = 3), Medicinski fakultet (N = 1) i oni koji su završili dvije gore navedene škole (N = 4).

Potrebno je napomenuti da je drugi stupanj studija trajao dvije školske godine, te da je nakon apsolutorija odmah diplomiralo 5 ili 1,77% studenata iz ove skupine, a kod 62 ili 21,99% studij je trajao od dvije do dvije i pol godine. Od dvije i pol do četiri godine studij je trajao kod 166 ili 58,87%, a od četiri do šest i pol godine kod 49 ili 17,37% studenata. Na temelju ovih podataka vidljivo je da je samo oko $\frac{1}{4}$ studenata iz ove grupe u normalnom roku završilo studij, dok je oko $\frac{3}{4}$ studenata studiralo iznad 2,5 odnosno do 6,5 godina, što ukazuje da nisu tako lako mogli završiti studij. Ako uzmemo u obzir broj upisanih i onih koji su diplomirali, vidljivo je da do provođenja ankete studij nije završilo 70,7% upisanih studenata. Vjerojatno je to i zbog toga što oni koji imaju završeni prvi stupanj studija i rade u praksi ne žure sa završavanjem studija.

Anketirana skupina defektologa pretežno je studirala polivalentni studij (N = 203 ili 71,99%), a to je i razumljivo, jer je taj trajao do školske godine 1967/68. Usmjereni studij je u ovoj grupi studiralo 74 ili 28,01% anketiranih. Tako mala zastupljenost usmjerenog studija uslijedila je zbog toga što je trajao 1970/71. godine i nije izjednačen s vremenskim rasponom od završetka studija do diplomiranja kao kod polivalentnih studenata. U odnosu na dobivene podatke možemo reći da je ova skupina anketiranih selekcionirana prema sistemu studija u korist polivalentnih defektologa.

Interesantna je i frekvencija anketiranih defektologa u odnosu na izbor pojedinih studijskih grupa. Kako je već ranije napomenuto, kod usmjerenog

* Opaska Zbog kratkoće naslova u pojedinim kolonama navedeni su skraćeni nazivi za pojedine specijalnosti ili studijske grupe, i to kako slijedi:

MNR — mentalna nedovoljna razvijenost

PUP — socijalna patologija

Sljepoća — Sljepoća i slabovidnost

Gluhoća — Gluhoća i naglušnost

Tjel. inval. — Tjelesna invalidnost

Logopedija — Poremećaji govora

studija studenti su studirali dvije studijske grupe koje su bile ekvivalentne, a izbor diplomskog rada i provedena praksa su određivali glavnu studijsku grupu.

Izbor glavne studijske grupe pokazuje slijedeće frekvencije anketiranih defektologa:

Studij	N	%
Polivalentni	203	71,99
MNR	18	6,38
PUP	14	4,96
Tjel. invalidnost	8	2,83
Gluhoća	20	7,09
Logopedija	13	4,61
Sljepoća	6	2,12
UKUPNO:	282	99,98

SAMO USMJERENI STUDIJI

Odsjek	N	%
MNR	18	22,78
PUP	14	17,72
Tjel. nivalidnost	8	10,13
Gluhoća	20	25,32
Logopedija	13	16,46
Sljepoća	6	7,59
UKUPNO:	79	100,00

Iz prikazanih relativnih frekvencija anketiranih diplomiranih studenata vidljivo je da ih je najviše (skoro $\frac{3}{4}$) diplomiralo polivalentni smjer. Izbor glavne studijske grupe među anketiranim kod usmjerenog studija ukazuje da su se prema glavnoj studijskoj grupi najviše opredijelili za područje Gluhoće i naglušnosti (25,32%), zatim Mentalne nedovoljne razvijenosti (22,78%), Socijalne patologije (17,72%), Govorne oštećenosti (16,465%), Tjelesne invalidnosti (10,13%), a najmanje za Sljepoću i slabovidnost (7,59%).

Visoka defektološka škola je jedina ustanova ovakve vrste u SFRJ. Već i sam sastav anketiranih diplomiranih defektologa ukazuje da su zastupljeni pripadnici svih nacionalnosti.

Nacionalnost	N	%
Hrvata	146	51,77
Srba	70	24,82
Slovenaca	30	10,64
Neopredijeljeni	11	3,90
Crnogoraca	9	3,19
Makedonaca	7	2,48
Čeha	3	1,06
Muslimana	3	1,06
Albanaca	2	0,81
Sudanaca	1	0,35
UKUPNO:	282	99,98

Ovaj tabelarni pregled pokazuje da najviše ima anketiranih Hrvata, što je i razumljivo u odnosu na lokalitet Visoke defektološke škole. Prema zahtjevima zainteresiranih defektologa organizirali smo i izvanredni polivalentni i usmjereni studij u Zagrebu, i preko centara u Ljubljani, Beogradu, Novom Sadu i Svetozarevu.

Uzevši u obzir samo završene defektološke škole ili odsjeke za defektologiju pri višim pedagoškim školama ili pedagoškim akademijama vidljivo je da su u studij bili uključeni anketirani defektolozi iz svih republičkih centara gdje se osposobljavaju defektolozi za nastavni rad.

Centri	N	%
Zagreb	133	56,36
Beograd	79	33,47
Ljubljana	24	10,17
UKUPNO	236	236,00

Osim toga potrebno je naglasiti da diplomirani defektolozi II stupnja Visoke defektološke škole rade na radnim mjestima u svim socijalističkim republikama i pokrajinama što je vidljivo iz priložene tabele:

Republike	N	%
SR Hrvatska	153	54,26
SR Srbija	48	17,02
SR Slovenija	30	10,64
SR B i H	15	5,32
AP Vojvodina	14	4,96
SR Crna Gora	8	2,84
SR Makedonija	6	2,13
Nepoznato	5	1,77
Strane zemlje	2	0,71
AP Kosovo	1	0,35
UKUPNO:	282	100,00

Vrlo je teško nabrojiti sve vrste specifičnih institucija i radnih mjesta na kojima rade anketirani defektolozi, jer ih ima preko 50. Grupirajući institucije i radna mjesta može se uočiti da diplomirani defektolozi rade u slijedećim institucijama:

Radno mjesto	N	%
Nepoznato	8	2,84
Razne specijalne škole i odjeljenja	108	38,30
Razni specijalni i odgojni zavodi	103	36,52
Zdravstvene institucije	26	9,22
Dijagnostički centri	8	2,84
Ostalo	29	10,28
UKUPNO:	282	100,00

U rubriku »Ostalo« smješteni su svi oni koji rade u specijaliziranim organizacijama, upravi, redovnim školama, visokim i višim školama i akade-

mijama, kao i centrima za socijalni rad. U rubriku »Nepoznato« uključeni su nezaposleni i oni koji nisu dali odgovor na postavljena pitanja. Pozitivna je i činjenica da u zdravstvenim ustanovama i dijagnostičkim centrima (savjetovišta i prihvatilišta) ima 34 ili 12,06% defektologa.

Uzevši u obzir radna mjesta ove skupine anketiranih dolazimo do slijedećih pokazatelja:

Radno mjesto	N	%
I Nepoznato	11	3,90
II Direktor, pomoćnik direktora, tajnik	45	15,96
III Razredna nastava	95	33,69
IV Predmetna nastava	30	10,64
V Odgajatelj	24	8,51
VI Savjetnik	9	3,19
VII Logoped	23	8,16
VIII Pedagoški rukovodilac, šef odjela	16	5,67
IX Defektolog*	19	6,74
X Asistent, predavač	10	3,55
UKUPNO:	282	100,00

Povećani broj u rubrici »Nepoznato« označuje da na ovo pitanje nije odgovorio veći broj anketiranih.

Ako kompariramo gornje podatke sa završenim smjerom studija dobivamo slijedeće pokazatelje:

Studij	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Ukup.
Polivalentni	2	34	67	21	16	7	16	15	16	9	203
MNR	1	4	8	2	1	1	—	—	1	—	18
PUP	3	3	3	—	3	1	—	1	—	—	14
Tjelesna invalid.	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8
Gluhoća	—	3	8	5	2	—	1	—	1	—	20
Logopedija	—	—	5	—	—	—	6	—	1	1	13
Sljepoća	2	1	—	1	2	—	—	—	—	—	6
UKUPNO:	11	45	95	30	24	9	23	16	19	10	282

Prema ovim podacima vidljivo je da je u razrednoj nastavi relativno najveći broj defektologa i to onih koji su završili polivalentni studij, studij mentalne nedovoljne razvijenosti, tjelesni invaliditet i gluhoću. Kao rukovodioci ustanove relativno najviše rade oni koji su završili polivalentni smjer, te studij mentalne nedovoljne razvijenosti i gluhoću i nagluhost.

U predmetnoj nastavi relativno najviše rade oni koji su završili studij gluhoće i nagluhosti i polivalentni studij. Kao odgajatelji relativno najviše rade oni koji su završili studij socijalne patologije i polivalentni studij. Na radnim mjestima logopeda su oni koji su završili studij poremećaja govora i polivalentni studij. Na radnim mjestima »defektologa« najviše rade oni koji

* Ovdje je »defektolog« naziv radnog mjesta, pretežno u zdravstvenim ustanovama.

su završili polivalentni smjer. Kod asistenata i predavača najviše je zastupljeno onih koji su završili polivalentni studij.

Komparirajući radna mjesta sa skupinom ustanova u kojima rade defektolozi, dolazimo do slijedećih pokazatelja:

Ustanova	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Ukup.
Razne specijalne škole i odjelj.	—	15	57	16	5	—	7	5	3	—	108
Razni specijalni i odgoj. zavodi	—	24	34	11	18	—	6	5	5	—	103
Zdravstvene institucije	1	2	3	—	—	—	8	3	9	—	26
Dijagnostički centri	—	3	—	—	1	—	1	2	1	—	8
Ostale	2	1	1	3	—	9	1	1	1	10	29
Nepoznato	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
UKUPNO:	11	45	95	30	24	9	23	16	19	10	282

U specijalnim školama i odjeljenjima najviše rade u razrednoj nastavi, a zatim u predmetnoj nastavi i kao rukovodioci ustanova. U zavodima najviše rade u razrednoj nastavi, zatim kao rukovodeće osoblje i ako odgajatelji U zdravstvenim institucijama najviše rade na radnom mjestu defektologa i logopeda. U dijagnostičkim centrima kao rukovodioci ustanove i šefovi odjela. U skupini »Ostalo« najviše rade kao asistenti i predavači, te kao savjetnici u stručnim službama.

Interesantna je i komparacija zastupljenosti anketiranih defektologa na pojedinim radnim mjestima u socijalističkim republikama:

SR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Ukup.
Hrvatska	3	15	57	14	16	5	15	10	13	5	153
Srbija	1	14	20	11	6	1	3	2	3	2	63
Slovenija	—	9	9	3	—	1	3	—	3	2	30
B i H	1	4	4	2	—	—	1	3	—	—	15
Crna Gora	—	2	3	—	2	1	—	—	—	—	8
Makedonija	—	1	2	—	—	1	1	1	—	—	6
Strane zemlje i nepoznato	6	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7
UKUPNO:	11	45	95	30	24	9	23	16	19	10	282

Komparirajući dobivene rezultate vidljivo je da relativno najviše u razrednoj nastavi rade anketirani defektolozi u SR Hrvatskoj i SR Srbiji; kao rukovodeće osoblje u SR Sloveniji i SR Srbiji; u predmetnoj nastavi u SR Srbiji; kao odgajatelji u SR Hrvatskoj i SR Srbiji; kao savjetnici u SR Hrvatskoj; kao logopedi u SR Hrvatskoj i SR Sloveniji; kao pedagoški rukovodioci u SR B i H i SR Hrvatskoj; kao defektolozi u SR Sloveniji i SR Makedoniji, i kao asistenti i predavači u SR Sloveniji i SR Hrvatskoj.

Prema niže navedenim podacima može se uočiti u kojim specijalnostima rade anketirani diplomirani defektolozi:

Specijalnost	N	%
Nepoznato i ne rade	13	4,61
MNR	97	34,40
PUP	19	6,74
Sljepoća	10	3,55
Gluhoća	66	23,40
Tjelesna invalidnost	26	9,22
Logopedija	23	8,16
Ostali	28	9,93
UKUPNO:	282	100,00

U rubriku »Ostalo« smješteni su oni defektolozi koji ne rade direktno ni sa jednom specijalnosti ili rade s normalnom djecom ili u upravi. Prikazani podaci jasno ukazuju da su anketirani defektolozi najviše zaposleni na području mentalne nedovoljne razvijenosti i gluhoće i naglušosti.

Odnos zaposlenih u pojedinim specijalnostima i njihovo usmjerenje za vrijeme studija prikazan je u sljedećoj tabeli:

Zaposlenje	Nepo- znato	MNR	PUP	Slje- poća	Glu- hoća	Tjel. inv.	Logo- pedi- ja	Osta- lo	Ukup- no
S m j e r									
Polivalentni	3	74	14	7	45	18	18	24	203
MNR	1	15	—	—	—	1	—	1	18
PUP	4	2	5	—	—	1	—	2	14
Sljepoća	2	1	—	3	—	—	—	—	6
Gluhoća	—	—	—	—	18	2	—	—	20
Logopedija	—	—	—	—	3	4	5	1	13
Tjelesna invalid.	3	3	—	—	—	2	—	—	8
UKUPNO:	13	95	19	10	66	28	23	28	282

Uspoređujući zaposlenje anketiranih defektologa prema specijalnostima i usmjerenom studiju (dviije studijske grupe od kojih je prva glavna grupa prikazana u tabeli) možemo zaključiti da su na svim područjima specijalnog defektološkog rada zaposleni adekvatni kadrovi, osim na područjima tjelesne invalidnosti. Kod rada s mentalno nedovoljno razvijenim osobama, bez obzira na diplomiranu struku, svi kadrovi koji nisu imali diplomski ispit iz mentalne nedovoljne razvijenosti imali su studijsku grupu mentalne nedovoljne razvijenosti kao drugi glavni predmet. Isti je slučaj na području rada s osobama s poremećajima sluha. Ali na području tjelesne invalidnosti kao drugu studijsku grupu jedan ima socijalnu patologiju i mentalnu nedovoljnu razvijenost, jedan gluhoću i naglušost i mentalnu nedovoljnu razvijenost i troje poremećaje govora i mentalnu nedovoljnu razvijenost.

Zaposlenje anketiranih defektologa u raznim institucijama ukazuje da oni na području mentalne nedovoljne razvijenosti relativno najviše rade u

specijalnim školama i odjeljenjima. U zavodima najviše rade na području socijalne patologije i sljepoće i slabovidnosti, gluhoće i naglušosti, i tjelesne invalidnosti. U zdravstvenim ustanovama su najviše zastupljeni oni koji rade na području tjelesne invalidnosti, a u dijagnostičkim centrima na području socijalne patologije.

Ustanove	Nepoznato	MNR	PUP	Sljepoća	Gluhoća	Tjel. inv.	Logopedija	Ostalo	Ukupno
Specijalne škole i odjeljenja	—	80	1	—	18	1	8	—	108
Specijalni i odgojni zavodi	1	14	10	9	48	15	5	1	103
Zdravstvene ustanove	1	1	—	—	—	9	8	7	26
Dijagnostički centri	—	1	6	—	—	—	1	—	8
Nepoznato i ostali	11	1	2	1	—	1	1	20	37
UKUPNO:	13	97	19	10	66	26	23	28	282

Radno mjesto na specijalnim područjima defektološkog rada kod anketiranih izgleda ovako:

Radno mjesto	Nepoznato	MNR	PUP	Sljepoća	Gluhoća	Tjel. inv.	Logopedija	Ostalo	Ukupno
Nepoznato	11	—	—	—	—	—	—	—	11
Direktor, pomoćnik direktora, tajnik	1	22	6	3	8	1	1	3	45
Razredna nastava	—	50	1	2	32	7	2	1	95
Predmetna nastava	—	10	2	2	10	3	—	3	30
Odgajatelji	1	6	6	2	8	1	—	—	24
Logopedi	—	1	—	—	2	4	16	—	23
Savjetnici	—	—	2	—	—	1	—	6	9
Pedagoški rukovod. i rukovod. odjela	—	5	2	—	1	5	2	1	16
Defektolog	—	3	—	1	5	4	2	4	19
Asistent i predavač	—	—	—	—	—	—	—	10	10
UKUPNO:	13	97	19	10	66	26	23	28	282

Prema dobivenim pokazateljima na području mentalne nedovoljne razvijenosti anketirani defektolozi najviše rade u razrednoj nastavi, a zatim kao rukovodioci ustanova. Na području socijalne patologije rade najviše kao odgajatelji i rukovodioci ustanova. Kod sljepoće i slabovidnosti rade najviše kao odgajatelji i rukovodioci ustanove, a na području gluhoće i naglušosti najviše rade u razrednoj i predmetnoj nastavi. Kod tjelesne invalidnosti najviše rade u razrednoj nastavi, a na području poremećaja govora kao logopedi. U skupini »Ostali« najviše rade kao asistenti i predavači.

Dobiveni anketni podaci ilustriraju specifičnu situaciju ove selekcionirane skupine defektologa, koja se može različito interpretirati. Ta specifična situacija očituje se u tome da je prije studija 65% anketiranih radilo na poslovima defektologa od 1 do 30 godina, a nakon studija oko 92% na ovim

poslovima radi od 1 do 7 godina. Ukupni radni staž anketiranih obuhvaća razdoblje od 37 godina.

Radni staž	N	%
Nepoznato	6	2,13
do 4 godine	45	15,96
od 5 do 10 godina	52	18,44
od 11 do 19 godina	104	36,38
od 21 do 31 godinu	72	25,53
od 32 do 37 godina	3	1,06
UKUPNO:	282	100,00

Iz ovog pregleda može se zaključiti da oko 64% anketiranih ima ukupno radni staž od 11 do 37 godina, a samo je $\frac{1}{3}$ kadrova koja ima manje od 10 godina radnog staža. Ovaj nam pregled također pokazuje da se anketirani defektolozi pretežno nalaze u srednjem razdoblju radnog staža.

Iz sljedećih pregleda može se zaključiti da na zaposlenje nakon studija nije čekalo čak 82,27% (N = 132), ali i zbog toga jer je 67,73% (N = 191) na svojem radnom mjestu završilo školovanje.

Čekanje na zaposlenje	N	%
Nepoznato	12	4,26
Nije čekao a do diplomiranja nije radio	41	14,54
Nije čekao a do diplomiranja radio	191	67,73
Čekao na zaposlenje do jedne godine	28	9,93
Čekao na zaposlenje od 1 do 5 godina	10	3,55
UKUPNO:	282	100,00

Generalno zadovoljstvo sa studijem je naročito izraženo, jer 95,30% (N = 269) anketiranih pozitivno odgovara na ovo pitanje. Nema nezadovoljnih sa studijem kod defektologa koji rade na području socijalne patologije i poremećaja govora.

Nešto je manje zadovoljstvo s radnim mjestom (84,04%, N = 237). Premda ih je 12,77% (N = 36) nezadovoljno s radnim mjestom, to nezadovoljstvo naročito dolazi do izražaja kod onih defektologa koji rade na području socijalne patologije, sljepoće i slabovidnosti, i tjelesne invalidnosti. Nema nezadovoljnih s radnim mjestom na području poremećaja govora. Najviše nezadovoljnih ima onih koji rade u specijalnim i odgojnim zavodima, a naročito su nezadovoljni oni koji rade na radnom mjestu odgajatelja.

Ostvarena očekivanja u praksi nakon studiranja, nisu se ostvarila kod 29,04% anketiranih (N = 82), i to naročito kod onih defektologa koji rade na radnom mjestu odgajatelja i logopeda. Osim toga neostvarena očekivanja su najviše izražena na području socijalne patologije i tjelesne invalidnosti, dok su ta neostvarena očekivanja približno jednako zastupljena u svim instituci-

jama (škole, zavodi, zdravstvo i dijagnostičke ustanove). Razumljivo je da su ostvarena očekivanja u praksi nakon studija više zastupljena (64,18%).

Bez obzira na to što 1/3 defektologa nije ostvarila očekivanja u praktičnom radu nakon studija, ipak 80,14% (N = 226) smatra da su tokom studija stekli potrebna znanja za praktičnu djelatnost. Takvo stanovište potvrđuje i podatak koji ukazuje da samo 0,35% (N = 1) smatra da je malo značenje teoretskog studija, dok 74,47% (N = 210) smatra da je teoretsko značenje studija vrlo veliko, a 24,11% (N = 68) osrednje.

Nešto je drugačije mišljenje anketiranih defektologa u odnosu na praktično značenje studija. Tako 29,43% (N = 83) smatra da je vrlo veliko praktično značenje studija, 53,55% (N = 151) smatra da je osrednje, a 14,54% (N = 41) je mišljenja da je praktično značenje studija vrlo malo. Oni defektolozi koji smatraju da studij ima malo značenje za praksu naročito dolaze izražaja u radu s mentalno nedovoljno razvijenim osobama i tjelesnim invalidima, a u odnosu na institucije kod onih koji rade u zdravstvu i na radnom mjestu odgajatelja.

Interesantan je podatak koji ukazuje da 213 anketiranih (75,5%) ne daje primjedbe na pitanje »Koje predmete smatrate suvišnim?«. Od 69 anketiranih koji su dali svoje primjedbe, 54 smatra da je nepotrebna »Andragogija« a ostalih 15 navode vrlo različite predmete, tako da je frekvencija odgovora oko pojedinih nepotrebnih predmeta 1 ili 2. Vrlo je teško obrazložiti objašnjenje »Zašto su navedeni predmeti nepotrebni?«, jer bi trebalo davati pojedinačne vrlo različite odgovore, tim više što je samo oko 18% anketiranih odgovorilo na ovo pitanje.

Na pitanje »Koji predmeti nisu bili dovoljno razrađeni?«, samo je oko 53% dalo odgovor, ali je prevelik broj različitih odgovora (39) s vrlo malim frekvencijama, tako da je generalni zaključak vrlo teško donijeti. Isti je slučaj i s objašnjenjem »Zašto smatrate da ti predmeti nisu dovoljno razrađeni?«.

Na pitanje »Koja znanja (područja, predmete, oblike) treba uključiti u studij na Visokoj defektološkoj školi i zašto?«, nije odgovorilo 121 anketiranih ili 42,8%. Od 161 odgovora ili 57,2% zahtjevi za uvođenje novih predmeta su vrlo različiti (40). Najveća frekvencija odgovora je kod traženja školskog predmeta pod »B« (32) i »Metodike nastavnih predmeta« (14).

Grupirajući zahtjeve za novim predmetima možemo konstatirati sljedeće:

Novi predmeti	N	%
Bez odgovora	121	42,91
Metodike	72	25,53
Terapeutski i dijagnostički predmeti	19	6,74
Predmeti praktične djelatnosti	25	8,86
Razni teoretski predmeti	45	15,96
UKUPNO:	282	100,00

Iz ovog pregleda je vidljivo da je najviše zahtjeva usmjereno prema »Metodici«, bilo da se radi o metodikama posebnih predmeta ili metodikama rada

s pojedinim kategorijama. Ti zahtjevi u odnosu na diplomirani glavni predmet izgledaju ovako:

Smjer	Bez zahtjeva	Metodika	Terapija i dijagnostika	Praktični rad	Teoretskipredmeti	Ukupno
Polivalentni	87	53	16	17	30	203
M N R	13	2	—	2	1	18
P U P	6	1	—	2	5	14
Tjel. inval.	1	6	—	1	—	8
Gluhoća	6	7	2	1	4	20
Logopedija	7	1	1	1	3	13
Sljepoća	1	2	—	1	2	6
UKUPNO:	121	72	19	25	45	282

Tendencije zahtjeva za »Metodikama« relativno su najviše izražene kod defektologa koji su diplomirali tjelesnu invalidnost, zatim gluhoću i naglušnost, te sljepoću i slabovidnost. Tendencije zahtjeva za teoretskim predmetima relativno su najviše izražene kod socijalne patologije, sljepoće i slabovidnosti, te poremećaja govora. Frekvencija zahtjeva za svim predmetima su premale da bi se mogla izvršiti detaljnija analiza ovih odgovora s drugim pokazateljima.

Na pitanje »Da li ste postigli nakon studija

- a) — veći društveni ugled?« nije dalo odgovor 18,09% (N = 51); odgovor »Da« 65,25% (N = 184); »Ne« je odgovorilo 16,66% (N = 47),
- b) — »odgovarajuće radno mjesto?« — nije dalo odgovor 33,68% (N = 95); »Da« je odgovorilo 37,40% (N = 97); »Ne« je odgovorilo 31,91% (N = 90),
- c) — »Poboljšanje materijalnog stanja« — nije dalo odgovor 20,21% (N = 57); »Da« je odgovorilo 67,02% (N = 189); »Ne« je odgovorilo 12,77% (N = 36).

Subjektivna procjena ovih odgovora ukazuje da je većina postigla veći društveni ugled i poboljšanje materijalnog stanja nakon studija. Odgovori koji se odnose na radno mjesto ukazuju da su podjednako zastupljeni oni koji ne znaju što bi odgovorili i oni koji smatraju da nisu došli na odgovarajuće radno mjesto nakon studija, te oni koji su došli na odgovarajuće radno mjesto.

Prema grupama institucija, postizavanje odgovarajućeg radnog mjesta poprima slijedeće frekvencije.

	Nepoznato	Škole	Zavodi	Zdravstvo	Dijagnostika	Ostali	Ukupno
Nepoznato	6	36	32	9	5	10	98
Da	1	39	28	12	2	12	94
Ne	1	33	43	5	1	7	90
Ukupno	8	108	103	26	8	29	282

Prema relativnim frekvencijama može se uočiti da postoji tendencija da su najviše došli na adekvatna radna mjesta oni defektolozi, koji rade u zdravstvu, zatim u upravi i drugim službama, a najmanje u zavodima i dijagnostičkim ustanovama.

Prema grupama radnih mjesta odgovori anketiranih defektologa poprimaju slijedeće frekvencije:

Radna mjesta	Bez odgovora	Da	Ne	Ukupno
Nepoznato	9	1	1	11
Direktori	18	16	11	45
Razredna nastava	38	23	34	95
Predmetna nastava	11	10	9	30
Odgajatelji	3	6	15	24
Savjetnici	2	4	3	9
Logopedi	5	10	8	23
Pedagoški rukovodioci	2	11	3	16
Defektolozi	5	8	6	19
Asistenti	2	8	—	10
UKUPNO:	95	97	90	282

Prema relativnim frekvencijama postoji tendencija slijedećeg ranga adekvatnosti radnog mjesta nakon studija: asistenti i predavači, rukovodioci odsjeka, defektolozi, savjetnici, logopedi, direktori, rad u predmetnoj nastavi, odgajatelji i oni koji rade u razrednoj nastavi. To znači (prema rang listi) da defektolozi, koji su došli na radna mjesta za koja su se prema intencijama studija osposobljavali, smatraju da su došli na neodgovarajuća radna mjesta (nastavnici i odgajatelji).

Prijedlog daljnje organizacije studija kod anketiranih defektologa izgleda ovako:

Prijedlozi za studij	N	%
Bez odgovora	5	1,77
Polivalentni	24	8,51
Usmjereni s 3 specijalnosti	20	7,09
Usmjereni s 2 specijalnosti	34	12,06
Usmjereni monovalentni	20	7,09
Usmjereni monovalentni s 1 predmetom	149	52,84
Monovalentni studij s 1 predmetom i općim osnovama	2	0,71
Polivalentni s 1 predmetom	9	3,19
Usmjereni s 2 specijalnosti i 1 predmetom	11	3,90
Usmjereni s 3 specijalnosti i 1 predmetom	3	1,06
Polivalentni s 1 specijalnosti i 1 predmetom	3	1,06
Polivalentni i monovalentni	2	0,71
UKUPNO:	282	99,99

Sumirajući ove prijedloge dobivamo slijedeće frekvencije:

	N	%
Polivalentni	27	9,57
Usmjereni	74	26,24
Usmjereni + predmet	176	62,41
Bez odgovora	5	1,77
UKUPNO:	282	99,99

Prema ovom sumarnom pregledu vidljivo je da u 62,41% slučajeva završeni defektolozi traže usmjereni studij koji bi bio povezan s jednim općeobrazovnim predmetom.

Zahtjev da se organizira usmjereni studij koji bi bio povezan s jednim općeobrazovnim predmetom prevladava kod svih usporedbi bez obzira:

- na završetak studija I stupnja,
- da li su studenti bili redovni ili izvanredni,
- na dužinu studija,
- na smjer studija,
- da li sada rade u školama, zavodima, zdravstvu ili dijagnostičkim ustanovama,
- na radno mjesto,
- u kojoj socijalističkoj republici rade,
- s kojom kategorijom rade,
- koliko su radili u struci prije studija,
- na ukupni radni staž,
- da li su zadovoljni sa studijem,
- da li su zadovoljni s radnim mjestom,
- da li su se ostvarila njihova očekivanja,
- da li su stekli potrebna znanja,
- na teoretsko značenje studija,
- na praktično značenje studija,
- da li su postigli odgovarajuće radno mjesto,
- da li su postigli poboljšanje materijalnog stanja.

Iz ovog kratkog pregleda može se konstatirati:

1. Kod anketiranih diplomiranih defektologa najviše ima onih koji su završili polivalentni smjer.
2. Premda defektolozi najviše rade u specijalnim školama i specijalnim odgojnim zavodima ipak $\frac{1}{4}$ radi na onim područjima za koja se direktno nisu osposobljavali. To ukazuje da je dosadašnji način studija uz sve nedostatke ipak omogućio uspješnije zapošljavanje diplomiranih defektologa na širem dijapazonu defektološkog rada.
3. U najvećem broju slučajeva diplomirani su defektolozi općenito zadovoljni sa studijem, i to s teoretskom osnovom koju su dobili, ali se ipak njihova očekivanja u praksi nisu u potpunosti ostvarila. To je vjerojatno i zbog toga što praksa zaostaje za novijim teoretskim koncepcijama, i što je u praksi premaleni broj stručno osposobljenih u odnosu na nestručno osoblje koje radi na defektološkom području.

To se uvijek događa kada novi stručnjaci s novim suvremenim koncepcijama rada treba ne samo da se afirmiraju nego i da mijenjaju praksu.

4. U vezi s potrebama praktičnog rada nastaju prijedlozi za novu organizaciju studija. Ti su prijedlozi najviše usmjereni na rad u specijalnim školama i ustanovama, i zbog toga ogromna većina smatra da je uz usmjeravanje u defektološkom radu potrebno savladati i jedan od općeobrazovnih predmeta, kako bi adekvatnije mogli udovoljiti školskim zahtjevima.

Ti su zahtjevi opravdani kada se radi o kadrovima koji rade u specijalnim školama i zavodima, ali treba voditi računa i o tome da se defektološko područje djelovanja time ne iscrpljuje. Postoji potreba rada i sa starijim osobama, rada u zdravstvenim ustanovama (ambulantama, dijagnostičkim centrima, psihijatrijskim ustanovama itd.), odgojnim zavodima, opservacijskim centrima i kazneno-popravnim domovima, rada u industriji, upravi, specijaliziranim organizacijama itd. Osim toga treba voditi računa i o kadrovima koji će stručno i naučno analizirati postojeću praksu i teoriju, te se zbog toga i tokom studija moraju zato osposobljavati. Sve ove komponente treba uzeti u obzir kod odlučivanja o novoj organizaciji studija. Zato je shvatljivo da sada treba dublje ulaziti u analizu postojećeg stanja, te se ne može na brzinu donijeti koncepcija, koja bi vjerojatno, ako bi se tako donijela, ponovno tražila reviziju.

Nastavnici Visoke defektološke škole daju prijedloge za reorganizaciju studija uzimajući u obzir potrebe prakse i teorije. Nužno je potrebno da i defektolozi koji rade duže ili kraće na raznim defektološkim područjima, a i razni predstavnici društvenih organa i organizacija, daju svoj prilog reorganizaciji studija i potrebama za defektološkim kadrovima, zbog čega je i organizirano ovo savjetovanje.

Zbog toga molim sve učesnike da uzmu aktivnog učešća ne samo u diskusiji nego i u stvaranju zaključaka s ovog savjetovanja.

Razumljivo je da ovim izlaganjem nisu dani konačni odgovori, već su izneseni rezultati ankete trebali biti podloga za rad na ovom savjetovanju.